

УДК 343.415:342.842 (477)

Т. С. Батраченко, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Університету митної справи та фінансів

ОСОБЛИВОСТІ ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ ПОРУШЕННЯ ПОРЯДКУ ФІНАНСУВАННЯ НА ВИБОРАХ

Присвячено розгляду проблем, пов'язаних із правильним визначенням об'єкта злочину порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку), що сприяють правильній кваліфікації протиправних дій у даній сфері.

Ключові слова: вибори; об'єкт злочину; виборчі правовідносини; кваліфікація.

The article is devoted address the problems of relating with the correct definition of the object of a crime disturbance campaign finance candidate, political party (bloc) to facilitate the correct classification of illegal actions in this area.

Key words: elections; the object of the crime; electoral legal relationships; qualification.

Постановка проблеми. Аналіз будь-якого складу злочину починається з дослідження об'єкта злочину. Злочин завжди посягає на об'єктивно існуючий об'єкт, на визначену реальність. Вчення про об'єкт кримінально-правового захисту (охорони) – одне з найскладніших питань у науці кримінального права.

Вирішення питання про те, на що саме посягає злочин, залишається дискусійним і нинішнього часу. Відповідно до складу злочину, що передбачає відповідальність за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку), думки науковців щодо визначення об'єкта цього діяння різноманітні. Таким чином, існують різні погляди на специфічні властивості такого об'єкта посягань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. **Зазначеному питанню** приділялась увага у працях П. П. Андрушка, І. О. Зінченко, С. В. Красноголовця, С. Я. Лихової, Л. Д. Медіної, М. І. Мельника, М. О. Мягкова, І. М. Толстікової, Г. М. Шевченко та ін. Проте питання визначення об'єкта порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) достатньою мірою не було висвітлено в науковій літературі.

Мета цієї статті – юридичний аналіз проблем визначення об'єкта злочину, передбаченого ст. 159-1 КК України, а також формулювання на цій підставі пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінального законодавства.

Виклад основного матеріалу. Серед науковців є декілька поглядів на визначення суті об'єкта злочинних посягань. Зокрема, в якості об'єкта злочину розглядають блага, цінності, речі, потреби, людину, інтереси, норми, суб'єктивні права людини, суспільні відносини тощо. В умовах існуючої багатоманітності теорій визначення об'єкта злочинних посягань більшість учених (В. Я. Тацій, М. І. Бажанов, П. І. Орлов та інші) схиляються до теорії суспільних відносин.

Чинний Кримінальний кодекс України містить п'ять статей, що передбачають відповідальність за злочини проти виборчих прав громадян, серед яких і така норма, як порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку). На нашу думку, такий підхід до визначення об'єкта кримінально караного посягання нині дискусійний.

Стосовно складу злочину, що передбачає відповідальність за незаконне фінансування на виборах, думки вчених відносно визначення об'єкта цього діяння різноманітні. Так, існують різні погляди щодо специфічних властивостей такого об'єкта посягань.

© Т. С. Батраченко, 2015

М. І. Ставнійчук і В. Ф. Погорілко вважають, що об'єктами виборчих правовідносин є депутатські мандати; пост Президента України; списки виборців; виборчі списки кандидатів у депутати від політичних партій (блоків); виборча документація тощо. Що ж стосується порушення порядку фінансування, то вони виділяють кошти державного бюджету; виборчі фонди партій (блоків), кандидатів; грошову заставу [1, 13].

Як зазначає С. Я. Лихова, на сьогоднішній день при спробі конкретизувати об'єкт злочину в юридичній літературі можна виділити принаймні п'ять більш-менш теоретично обґрунтованих концепцій: на рівні відповідних соціальних феноменів як такі соціальні явища називають: суспільні відносини (домінуюча позиція в межах радянської теорії кримінального права); правові блага (інтереси) (окремі погляди в межах радянської та сучасної теорії кримінального права); соціальні цінності – найбільш загальний підхід, який характерний для окремих праць радянського і пострадянського періоду. При цьому жодна з цих теорій не може претендувати на універсальність визначення змісту такого феномена, яким є об'єкт злочину [2, 17–18].

Л. П. Медіна зазначає, що об'єктом злочинів проти виборчих прав громадян України є виборчі правовідносини. У процесі вчинення злочинів проти виборчих правовідносин шкода завдається їх реальним суб'єктам – учасникам виборчого процесу і може бути спрямована на інші їх структурні компоненти [3, 257].

Не можна не погодитися з думкою М. О. Мягкова, який вважає об'єктом злочинів проти виборчих прав громадян відносини (правовідносини), що виникають із приводу певних цінностей, які поставлені державою під кримінально-правову охорону.

На думку С. Я. Лихової, об'єктом злочину є виборчі права громадян України [4, 257].

В. О. Навроцький зазначає, що об'єктом злочину порушення порядку фінансування є “сукупність прав і свобод громадян України, іноземців та осіб без громадянства, котрі охороняються кримінальним законодавством від злочинних посягань” [5, 298].

Проаналізувавши наведені тези, можна стверджувати, що вони не в повному обсязі характеризують об'єкт перешкоджання здійсненню виборчого права, що зумовлено відсутністю достатньої характеристики виборчої сфери суспільно-політичного життя. Так, на думку М. О. Мягкова, така характеристика дала б змогу зробити більш повний аналіз відповідних правовідносин як об'єкта перешкоджання здійсненню виборчого права [6, 298].

На підставі вищевикладеного зауважимо, що об'єкт злочину ст. 159-1 КК України потребує уточнення. Виходячи з того, що науковцями виділяються різні галузі суспільних відносин, на які посягає даний вид злочину, на наш погляд, їх слід конкретизувати.

Важливо зазначити, що даний об'єкт злочину, маючи власне й певне місце в системі загальної ієрархії цінностей, підлягає обов'язковому захисту й охороні. Отже, формуючи ієрархію таких цінностей, законодавець формує порядок, розташування розділів, глав, статей у Кримінальному кодексі.

Згідно зі структурою КК України родовим об'єктом злочинів у сфері порушення виборчих прав громадян є суспільні відносини особистості, пов'язані з нормальним їх функціонуванням. Водночас слід зазначити, що ст. 159-1 КК України “Порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку)” міститься у гл. V “Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина” [7, 61]. Таким чином, законодавець визначає, що під час скоєння даного злочинного діяння винний посягає на цінності, що мають соціальну значущість – на основні права і свободи людини і громадянина, – дотримання яких свідчить про належний рівень розвитку суспільства.

У системі ієрархії цінностей захисту конституційних прав і свобод людини належить одна з першорядних ланок у системі загальнолюдських цінностей поряд із життям, здоров'ям, свободою, честю, гідністю особистості, статевою недоторканністю. Так, у юридич-

ній літературі зазначається, що охорона таких цінностей являє собою одне з пріоритетних завдань будь-якої галузі права через те, що наявність означених цінностей свідчить про рівень розвитку держави. Крім того, неналежне забезпечення рівня охорони зазначених об'єктів сприяє наростанню хаосу в суспільстві, вносить певну дезорганізацію в суспільство [8, 76]. У контексті викладеного очевидно, що видовим об'єктом розглянутого діяння є суспільні відносини, що складаються в процесі реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина.

Крім визначення видового об'єкта, важливо виокремити важливу роль безпосереднього об'єкта злочину. Як зазначає М. А. Гельфер, безпосередній об'єкт найповніше виражає сутність розглядуваного злочину, його специфічні ознаки й тому приймається за основу під час класифікації окремих злочинів глави [9, 64]. Насправді, головна роль правильної кваліфікації злочинів у правозастосовній практиці відводиться безпосередньому об'єкту, оскільки саме він повною мірою відображає характер конкретних суспільних відносин. У юридичній літературі безпосередній об'єкт злочину також має певну класифікацію, за якою він ділиться на основний, додатковий і факультативний [5]. На думку Н. І. Коржанського, під основним об'єктом злочину слід розуміти суспільні відносини, зміна яких становить соціальну сутність цього злочину, і в цілях охорони яких видано кримінально-правову норму, що передбачає відповідальність за його вчинення [10, 30].

Вважаємо, що наведена вище класифікація щодо ст. 159-1 КК України є виправданою в силу того, що об'єктний склад зазначеної норми можна визнати складним, що обумовлюється складністю сфери суспільних відносин, на які посягає даний злочин, та має різномірний характер.

Слід погодитися з думкою більшості науковців у сфері кримінального та виборчого права щодо визначення ними безпосереднього об'єкта, серед яких вони виділяють суспільні відносини у сфері встановленого порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку). Як зазначає С. Я. Лихова, безпосереднім об'єктом аналізованого злочину є суспільні відносини, що забезпечують виборчим законодавством порядок фінансування виборів [2]. Т. Н. Єлісеєва в якості безпосереднього об'єкта виділяє встановлений порядок фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) [8]. Однак деякими вченими зазначений безпосередній об'єкт злочину визначається як додатковий, що, на наш погляд, не зовсім правильно. Так, М. М. Мягков зазначає, що під час скоєння даного злочину винний посягає на виборчі права громадян, де основним об'єктом злочину є суспільні відносини з приводу реалізації виборчих прав громадян, а додатковим – суспільні відносини з приводу формування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також суспільні відносини, спрямовані на забезпечення державної виборчої системи [6].

На наш погляд, з урахуванням сутнісної характеристики поняття основного об'єкта злочину впливає, що законодавець, створюючи норму ст. 159-1 КК України, передусім, прагнув поставити під захист безпосередньо сам порядок фінансування виборчої кампанії кандидата, так як саме за його недотримання порушуються конституційні права і свободи громадян. Як справедливо зауважує М. А. Гельфер, за наявності двох або декількох безпосередніх об'єктів злочину один із них усе ж визначальний, проти нього насамперед спрямовано злочинне посягання [9, 201]. Отже, вважаємо, що слід визначити основним безпосереднім об'єктом даного посягання на виборчі права і свободи громадян встановлений законодавством порядок фінансування виборчої кампанії кандидата. Виходячи з аналізу системи об'єкта злочину, слід зауважити, що, крім конкретної спрямованості злочинного діяння, суб'єкт злочину також посягає й на інші суспільні відносини, які, як правило, залишаються за рамками кримінально-правової охорони й не враховуються під час визначення ступеня суспільної небезпеки. Крім порушення встановленого виборчим законодавством порядку фінансування, а також конституційних прав і свобод громадян, розглянутий склад злочину пося-

гає також і на суспільні відносини, що забезпечують нормальний порядок здійснення державної влади, інтересів державної служби та служби в органах місцевого самоврядування.

У даному випадку йдеться про те, що, здійснюючи злочин проти порядку фінансування, суб'єкт злочину одночасно порушує й інші вищезазвані суспільні відносини. Так, Є. Лащук стверджує, що сучасний виборчий процес являє собою сукупність “брудних” виборчих заходів, у числі яких поряд з заангажованістю засобів масової інформації, упередженістю виборчих комісій існує незаконне фінансування виборчої кампанії [1, 13].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що запропоновані в юридичній літературі визначення об'єкта злочину проти порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата мають різне тлумачення, яке так чи інакше характеризує розглянутий склад злочину, але не дозволяє вичерпно визначити його. Таким чином, нинішнього часу порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) посягає на встановлений законодавством порядок фінансування виборчої кампанії кандидата, на конституційні права і свободи громадян, а також можуть порушувати інтереси державної влади та місцевого самоврядування. При цьому основним безпосереднім об'єктом цього посягання є встановлений виборчим законодавством порядок фінансування на виборах, в якості додаткового безпосереднього об'єкта виступають виборчі права громадян, а факультативним безпосереднім об'єктом – суспільні відносини у сфері забезпечення нормального порядку здійснення державної влади, інтересів державної служби та служби в органах місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Лащук Є. Інформація з обмеженим доступом як предмет злочину / Є. Лащук // Право України. – 2001. – № 3. – С. 13.
2. Лихова С. Я. Актуальні проблеми систематизації злочинів проти окремих конституційних прав людини і громадянина за КК України 2001 р. / С. Я. Лихова // Нові Цивільний і Кримінальний кодекси – важливий етап кодифікації законодавства України : матеріали наук.-практич. конф. (Івано-Франківськ, 3–4 жовтня 2002 р.). – Івано-Франківськ : Обл. друкарня, 2002. – С. 17–18.
3. Медіна Л. П. Кримінально-правова характеристика злочинів проти виборчих прав громадян України (ст. 157, 158, 159 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Медіна Лариса Павлівна. – К., 2004. – 271 с.
4. Кримінальне право України. Особлива частина / Г. В. Андрусів, П. П. Адрушко, С. Я. Лихова та ін. ; за ред. П. С. Матишевського, С. С. Яценка, П. П. Андрушка. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 512 с.
5. Нароцький В. О. Кримінальне право України. Особлива частина : курс лекцій / В. О. Нароцький. – К. : Т-во Знання ; КОО, 2000. – 527 с.
6. Мягков М. О. Перешкоджання здійсненню виборчого права : проблеми кримінальної відповідальності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Мягков Микола Олександрович. – К., 2006. – 197 с.
7. Кримінальний кодекс України : Закон України. – К. : Алерта. – 2014. – 63 с.
8. Полный курс уголовного права : в 5 т. / под. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. И. Коробеева. – Т. 2 : Преступления против личности. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2008.
9. Гельфер М. А. Советское уголовное право. Общая часть : учеб. пособие для юрид. ин-тов и юрид. фак. гос. ун-тов / М. А. Гельфер [и др.] ; общ. ред. В. М. Чхиквадзе. – М. : Госюриздат, 1959. – 464 с.
10. Коржанский Н. И. Объект посягательства и квалификации преступлений / Коржанский Н. И. – Волгоград, 1976. – 30 с.